

ISSN 1505 - 1390

Polskie Towarzystwo Numizmatyczne
Oddział w Gdańsku

Gdańskie Zeszyty Numizmatyczne NR 88/2010

W numerze m.in.:

Szóstaki Kazimierzowskie II dekady panowania, krótka wycieczka po mennicach koronnych (część IV)

GDAŃSKIE ZESZYTY NUMIZMATYCZNE

Pismo ukazuje się od 1988 roku

Redaguje :

Aleksander M. Kuźmin

Zdjęcia :

Aleksander M. Kuźmin

Wydawca :

Polskie Towarzystwo Numizmatyczne
Oddział w Gdańsku

Adres wydawcy
i

Adres redakcji :
81 - 601 Gdynia ul. Apollina 38
tel (0 58) 621 43 67
tel. kom. 606 710 835
e-mail alemka@poczta.onet.pl

Gdańskie Zeszyty Numizmatyczne są rozprowadzane wewnątrz Towarzystwa przez Oddział w Gdańsku. Redakcja nie odpowiada za treść zamieszczanych reklam i ogłoszeń. Za treść artykułów odpowiedzialni są autorzy. Redakcja zastrzega sobie prawo do skracania i korekty nadesłanych materiałów.

Polskie Towarzystwo Numizmatyczne
Oddział w Gdańsku

Gdańskie Zeszyty Numizmatyczne

NR 88

GDYNIA wrzesień 2010

Od redakcji

Przedstawiamy PT Czytelnikom czwartą część opracowania pt: „*SZÓSTAKI KAZIMIERZOWSKIE II DEKADY PANOWANIA - KRÓTKA WYCIECZKA PO MENNICACH KORONNYCH*” znakomitego autorstwa **Piotra L. Czarneckiego**.

W poprzednich numerach (81/2009 , 82/2009 i 85/2010) Gdańskich Zeszytów Numizmatycznych ukazały się trzy części pionierskiego opracowania dotyczącego gruntownej analizy odmian szóstaków Jana Kazimierza z lat 1659 — 1660 oraz z roku 1661 i 1662 (mennice Kraków, Poznań). Obecnie Autor opisuje szóstaki 1662 roku z mennicy bydgoskiej.

Mamy nadzieję, że i ta część opracowania zostanie życzliwie przyjęta przez Czytelników tak jak dotychczasowe opublikowane trzy części.

Aleksander M. Kuźmin

BYDGOSZCZ 1662 (B62)

Szóstaki bydgoskie z początku pierwszego półrocza 1662 roku to monety bite w omówionej już, ustalonej od 1660 roku tradycyjnej stylistyce, z popiersiami typu „B” na awersach oraz charakterystyczną kompozycją rewersów sygnowanych inicjałami T-T Tomasza Tymfa (Ryc.135.). Stanowią one grupę monet, której rzetelne zbadanie pomogłoby ustalić w miarę dokładną wielkość emisji oraz określić ramy czasowe jej wybicia, co w konsekwencji pozwoliłoby precyzyjniej ustalić moment, w którym w Bydgoszczy rozpoczęli swą działalność rytownicy sprowadzeni z mennicy poznańskiej i odpowiedzieć, być może, na pytanie zasygnalizowane już przy omawianiu dorobku mennicy poznańskiej – czy mennica ta była czynna w okresie od kwietnia do lipca 1662 roku ? *

Ryc.135. Szóstak koronny B62 B T-T 1. KK.204.; Kop.1650. Źródło: Aukcja WCN nr 34 poz. 0362.

Rozpoczęcie w 1662 roku w mennicy bydgoskiej działalności nowej ekipy rytowniczej, której charakterystyczna stylistyka stempli menniczych wskazuje na niewątpliwe pochodzenie poznańskie (patrz Ryc.130. i 131.), zaowocowało powstaniem bardzo ciekawych i rzadkich szóstaków hybrydowych typu C T-T B (Ryc.136.), na których tradycyjnym rewersom Tomasza Tymfa towarzyszą awersy nowego** już typu popiersiowego „C”, charakterystycznego dla całej późniejszej produkcji mennicy bydgoskiej firmowanej przez następnego oficjalnego dzierżawcę tej mennicy - Andrzeja Tymfa. Występujące równocześnie z nimi hybrydy typu B A-T C (Ryc.137.), zawierające tradycyjne awersy typu „B” oraz rewersy zaprojektowane już w nowej stylistyce i sygnowane inicjałami A-T, dowodzą nie tylko długiej żywotności stempli awersów wykonanych przez poprzedniego rytownika, ale mogą wskazywać także na możliwość istnienia drugiej, równoległej linii produkującej monety sześciogroszowe w ówczesnej mennicy bydgoskiej.

* - jak wynika z niektórych zachowanych w archiwach dokumentów Andrzej Tymf był w tym okresie oficjalnym dzierżawcą mennicy w Poznaniu i ponosił związane z tym koszty. (Patrz Przypisy nr 1, 2 i 3).

** - nowego, rzecz jasna, dla mennicy bydgoskiej – w mennicy krakowskiej typ popiersiowy „C” obok typu „D” był standardem (przyp.aut.).

Ryc.136. Szóstak koronny B62 C T-T B Haut. – hybryda autorska. Źródło: zbiór prywatny K.W.

Ryc.137. Szóstak koronny B62 B A-T C Haut. – hybryda autorska. Źródło: Lwowskie Muzeum Historyczne nr inw. 42163.*

Jednoczesne występowanie na szóstakach bydgoskich odwzorowań stempli autorstwa dwóch różnych rytowników wcale nie musi oznaczać ich jednoczesnego zatrudnienia – należy raczej przyjąć, iż dotychczasowemu mistrzowi ryłca za współpracę podziękowano a stemple przez niego wyprodukowane wykorzystano, jak na to wskazuje istnienie przedstawionych powyżej szóstaków hybrydowych, aż do pełnego ich zużycia. Snycerz ten zostanie ponownie zatrudniony w mennicy bydgoskiej dopiero przez T. L. Boratini'ego, bezpośrednio po niesławnej ucieczce obu braci Tymfów w roku 1667 – pięknie dopracowane popiersia typu „B” noszące niewątpliwe ślady jego ręki możemy zobaczyć na awersach bydgoskich ortów koronnych z lat 1667 i 1668 (Ryc.138.).

* - W W.Szłapińskij, S.Bielopolskij „*Monety koronne Jana Kazimierza, bite w mennicach zarządzanych przez Andrzeja i Tomasza Tymfów w latach 1662-1667*”, ryc.95, str. 63. Lwów 2003.

Ryc.138. Popiersie typu „B” na awersie orta koronnego B68 B TLB. Źródło: Aukcja PDA nr 12 poz. 700.

Pomiędzy oboma przedstawionymi typami szóstaków hybrydowych należałoby znaleźć miejsce dla wspomnianego już przy omawianiu dorobku mennicy poznańskiej, szóstaka typu C T-T C – monety o cechach hybrydy nie autorskiej lecz typologicznej - ze stemplami awersu i rewersu zaprojektowanymi już w nowej stylistyce lecz sygnowanej jeszcze inicjałami T-T Tomasza Tymfa (Ryc.139.).

Ryc.139. Szóstak koronny B62 C T-T C Htyp. – hybryda typologiczna. Źródło: zbiór prywatny.

Występowanie tych monet, szczególnie w zestawieniu z przedstawionymi powyżej szóstakami hybrydowymi typu B A-T C (Ryc.137.), wydaje się ostatecznie uwiarygodniać tezę o jednoczesnym istnieniu co najmniej dwu bydgoskich stanowisk produkcyjnych zajmujących się biciem sześciogroszówek. Fakt istnienia tych monet stanowi jednocześnie niezbity dowód, iż zmiana głównego autora stempli mennicznych w mennicy bydgoskiej nastąpiła jeszcze przed oficjalnym przejęciem przedsiębiorstwa przez Andrzeja Tymfa, czyli, jak to wynika z zachowanych dokumentów* – w drugim kwartale 1662 roku.

* - Patrz Przypisy nr 1, 2 i 3.

Dokonując próby ustalenia chronologii emisji szóstakowych w ówczesnej mennicy bydgoskiej musimy zaznaczyć, iż prawdopodobne istnienie kilku stanowisk produkujących te monety obarcza nasze rozważania dużo większym marginesem błędu niż dzieje się to w przypadku analizy produkcji innych mennic koronnych*. Niemniej, z całą pewnością możemy założyć, iż szóstakowy rok menniczny 1662 w Bydgoszczy inauguruje szóstaki typu B T-T (Ryc.135.) Tomasza Tymfa, bite od początku stycznia do końca marca na pewno, a prawdopodobnie jeszcze w kwietniu i maju, o czym świadczy wcale nierzadkie ich występowanie i względna mnogość wariantów stempla awersu. Koniec drugiego kwartału 1662 to sygnalizowany już okres przejściowy** charakteryzujący się emisjami hybrydowymi, których rzadkość występowania wskazuje na stosunkowo krótki (zapewne czerwcowy) okres produkcji – w przypadku hybryd autorskich typu C T-T B (Ryc.136.) oraz szóstaków typu C T-T C (Ryc.139) do chwili przejścia odpowiedzialności rozliczeniowej za produkcję menniczą przez Andrzeja Tymfa (początek lipca) a w przypadku hybryd autorskich typu B A-T C (Ryc.137.) do momentu technicznego wyeksploatowania stempla awersu. Druga połowa roku 1662 to już bezwzględna dominacja szóstaków typu C A-T (Ryc.140) - typu charakteryzującego mennicę bydgoską już do końca kariery menniczej obu braci Tymfów na terenie Rzeczypospolitej, czyli do początku 1667 roku.

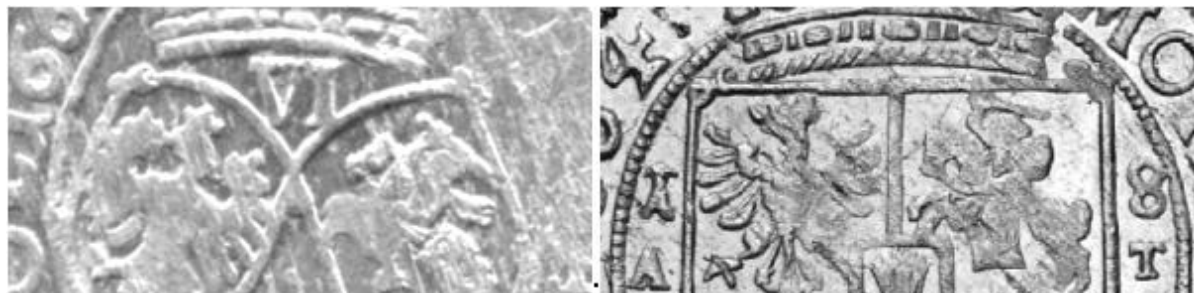
Ryc.140. Szóstak koronny B62 C A-T 1. KK.214.; Kop.1662. Źródło: Aukcja PDA nr12 poz. 709.

Jak wynika z zamieszczonej powyżej ilustracji, wczesne szóstaki bydgoskie typu C A-T posiadają jeszcze wyraźne ślady spuścizny poznańskiej w postaci identycznie brzmiących legend otokowych, takiej samej kompozycji obu stron monety a nawet zastosowania tych samych punc rytowniczych służących do wyobrażenia Orła i Pogoni, jakie wykorzystywane były do produkcji stempli rewersów niektórych emisji szóstaków P62 (patrz ryc.130.).

* - nie bez powodu przecież to właśnie mennica bydgoska zwana była później mennicą „szóstakową”. (M. Gumowski, Mennica bydgoska, reed. PTN Bydgoszcz 2005, rozdz.V, str.209).

** - dla ułatwienia śledzenia toku rozważań tak proponuję nazwać okres, w którym dokonał się w Bydgoszczy w roku 1662 proces przemiany szóstaków starego typu B T-T Tomasza Tymfa w szóstaki nowego typu C A-T jego brata, Andrzeja (przyj.aut.).

Na rewersach późniejszych emisji szóstaków B62 zaczną pojawiać się już charakterystyczne dla monet bydgoskich ozdoby na narożach tarcz herbowych (Ryc.141.), zaniknie „gwiazdka” w polu międzycieczym a dwa lata później Pogoń z „szaliczkiem” ustąpi ostatecznie miejsca Pogoni typu bydgoskiego (patrz Ryc.101-106.) oraz stwierdzimy zmianę „orientacji” godła podskarbiowskiego „na wschodnią” – Ślepowron Jana Kazimierza na Krasnem Krasieńskiego zmieni kierunek na nieprawidłowy heraldycznie zwrot w lewo (-Ś->) – o tym jednak w następnych rozdziałach.

Ryc.141. Zdobienia naroży tarcz herbowych na rewersach szóstaka koronnego B62 oraz orta koronnego B64. Archiwum autora.

W tym miejscu pozwolę sobie na małą dygresję : otóż, istnienie obu form przedstawiania godła litewskiego – krakowskiej (Ryc.101-103.) oraz bydgoskiej (Ryc.104-106.) na monetach tak poznańskich (Ryc.97-99.) jak i bydgoskich mogłoby świadczyć o niezdecydowaniu stylistycznym rytownika spowodowanym posiadaniem dwu różnych kompletów punc rytowniczych. Z wielu przyczyn jednak, hipotezą o wiele bardziej prawdopodobną wydaje się być założenie możliwości istnienia w obrębie tej samej ekipy rytowniczej dwóch współpracujących lub/oraz rywalizujących ze sobą snycerzy o niewyjaśnionych relacjach personalnych (być może rodzinnych) i równie tajemniczych zależnościach służbowych panujących pomiędzy nimi. Niewątpliwie bardzo intrygujący temat ten przyjdzie nam jednak rozważyć przy innej okazji.

Uporawszy się z zagadnieniem chronologii emisji szóstaków B62 spróbujmy przejść do próby wstępnego sklasyfikowania ich odmian. Wzorem innych omówionych już roczników ograniczymy się do zestawienia znanych wariantów awersów* bez uwzględnienia interpunkcji ich legend otokowych - z jedną jednakże, dość istotną korektą metodologiczną : ponieważ zastosowany przy klasyfikacji szóstaków krakowskich tryb kontynuowania numeracji odmian bez zróżnicowania typologicznego okazał się mało elastyczny i sprawia sporo

problemów w przypadku konieczności uzupełnienia zestawienia o nowopoznane warianty stempla, zastosujemy tu numerację oddzielną dla każdego typu szóstaka.

Pewnym niedociągnięciem zastosowanej metodologii może się wydawać także podwajanie cyfry w numeracji wariantów stempli awersów raz zawierających obwódkę wewnętrzną innym razem jej niezawierających – ta pozorna niekonsekwencja wynika z przyjętej zasady oznaczania w ten sposób kompozycji rzadziej spotykanej w obrębie danej emisji, a w przypadku mniej więcej równych proporcji występowania tego szczegółu graficznego za stan podstawowy przyjęto brak jego występowania.

* - zasada ta nie dotyczy, rzecz jasna, emisji hybrydowych okresu przejściowego, które już w kodzie literowym typu monety otrzymały dodatkową literę doprecyzowującą typ rewersu i przy omawianiu których pominięcie wyglądu rewersu byłoby nonsensem (przyp.aut.).

Zestawienie wariantów awersów głównych odmian szóstaków koronnych B62.

Typ B T-T

- 1. IOH CASIM DG REX POL & SVE
- 1.1. IOH CASIM DG REX POL & SVE z obwódką wewnętrzną
- 2. IOH CASIM DG REX POL & SVEC

Typ B A-T C

- 1. IOH CASIM DG REX POL & SVE

Typ C T-T B

- 1. IOAN CAS DG REX POL & S M D L R P

Typ C T-T C

- 1. IOAN CAS DG REX POL & S M D L R P

Typ C A-T

- 1. IOAN CAS DG REX POL & S M D L R P
- 2. IOAN CAS DG REX POL & S M D L R
- 3. IOAN CAS DG REX POL & S M D L P

Jak możemy zauważyć z powyższego zestawienia, pomijając emisje hybrydowe okresu przejściowego, ogólna klasyfikacja szóstaków B62 ogranicza się w zasadzie do dwu podstawowych typów – B T-T oraz C A-T. Pierwszy z nich dzieli się na trzy szerokie odmiany główne, zróżnicowane brzmieniem

zakończenia legendy otokowej oraz zawierające obwódki wewnętrzne lub nie; drugi typ natomiast, wedle tych samych kryteriów daje się także ująć w trzy główne odmiany – wszystkie trzy bez wyjątku, jak się wydaje, wyposażone w obwódki wewnętrzne otaczające popiersie władcy.

W obrębie wszystkich znanych mi typów szóstaków B62 treść legend otokowych ich rewersów ma postać stałą i brzmi ona następująco: GROS ARG SEX <-Ś- REG POL 1662. Różnice zawierają się jedynie w sfazowaniu przebiegu napisu otokowego w stosunku do detali rysunku wnętrza stempla, w wykorzystaniu różnych zestawów rytowniczych punc literowych oraz w sferze zastosowanej interpunkcji. Równie niezmienny jest sposób prezentowania godła podskarbiowskiego – Ślepowron Krasińskiego przedstawiany jest zawsze na rewersie monety, pomiędzy frazami legendy SEX-REG, bez jakichkolwiek ozdobnych kartuszy czy innych form obramowań oraz posiada prawidłowy heraldycznie zwrot w prawo (<-Ś-).

Jednakowe brzmienie legend otokowych rewersów wszystkich emisji szóstaków B62 bywa dla numizmatyków próbujących dokonywać identyfikacji tych monet w różnych popularnych opracowaniach katalogowych okolicznością wielce niefortunną – nie sposób, na przykład, określić, które z typów hybrydowych ukrył Marian Gumowski pod pozycjami 1182 i 1184 w swym zestawieniu odmian szóstaków bydgoskich z roku 1662*. Pomimo wielu innych niedoskonałości**, jego lista odmian jest i tak najprecyzyjniejszą ze wszystkich dotychczas opracowanych, zatem przegląd najpopularniejszych źródeł dotyczących rozpatrywanego zagadnienia rozpoczniemy wyjątkowo właśnie od tej pracy.

* - Gumowski M. *Mennica bydgoska*. Toruń 1955/Bydgoszcz 2005 (reed.), rozdz.V e), d),, str. 222-223.

** - aby nie zabrnąć w skrajności niesprawiedliwej krytyki trzeba pamiętać, że pracę tę profesor Gumowski ukończył w 1938 roku i zawiera ona stan wiedzy numizmatycznej aktualny dla tego właśnie okresu, notabene *Podręcznik numizmatyki polskiej* (z 1914) tegoż autora, pomimo swego monumentalnego znaczenia dla rodzimej numizmatyki, w poruszanym zakresie tematycznym jest o wiele mniej użyteczny (przyj.aut.).

- ❖ - wspomniane wyżej zestawienie profesora Gumowskiego (Gum.) zawiera 11 pozycji, z których dwie początkowe (1180, 1181) oraz czwarta z kolei (1183) to ewidentne wariacje kompozycyjno-interpunkcyjne wariantu awersu B T-T 1.1. – dwie pierwsze ujęte jako: „*napisy z obu stron w obwódkach*”, pozycja zaś 1183 z opisem: „*j.w., ale z obwódką na Av., a bez obwódki na Rv.*”. Zdaje się, że przez zastosowanie skrótu „j.w.”* w opisie tego szóstaka autorowi chodziło tylko o ponowne zasygnalizowanie obecności obwódki wewnętrznej na awersie, absolutnie nie mogłoby tu bowiem chodzić o treść legend - legenda otokowa awersu szóstaka poprzedzającego omawianą pozycję jest charakterystyczna dla typu

popiersiowego C i ma zupełnie inne brzmienie. Ponadto, numer 1180 jest błędnie przedstawiony jako odpowiednik Cz.9826 - pozycję tę hrabia Czapski opisuje jasno : *Sextuple gros de P(ologne) pareil au No. 2207, mais avec la legende du R. entre deux cercles***. Cz. 2207 to bez cienia wątpliwości wariant B T-T 1. (o czym za chwilę), a więc bez obwódki na awersie – wspomniane w opisie Czapskiego dwie obwódki (wewnętrzna i przykrawędziowa) dotyczą wyłącznie opisu rewersu monety, a nie opisu obu jej stron, jak to najprawdopodobniej zostało błędnie zinterpretowane. Ten sam casus napotykamy chwilę później, przy opisie pozycji 1183, przedstawianej z kolei jako odpowiednik Cz.2207 – wedle opisu Czapskiego szóstak ten posiada obwódkę na rewersie, nie posiada jej natomiast na stronie głównej***. Zostawmy jednak te niekonsekwencje przestrzegając jedynie zainteresowanych tematem przed zbędną, a znaną autorowi z autopsji, stratą czasu w przypadku podjęcia prób ich szczegółowego zanalizowania. Wracając do pozycji 1182 – brzmienie legendy awersu (&SMDLRP) zdradza typ popiersiowy C, a przypisywana temu szóstakowi obwódka z obu stron monety wskazuje najprawdopodobniej na odmianę hybrydową C T-T C 1., choć trzeba przyznać, że możliwym byłoby także opisanie tu, wprawdzie nie znanej mi do tej pory, ale teoretycznie mogącej istnieć odmiany hybrydowej C T-T B 1.1., a więc szóstaka z rewersem typu B posiadającym obwódkę wewnętrzną, jednakże w tym przypadku próby budowania jakichkolwiek tez mają bardzo kruche podstawy. Następny w zestawieniu szóstak nr 1184, to pochodzący ze zbioru Potockich najprawdopodobniej przedstawiciel jakiejś wariacji interpunkcyjnej odmiany hybrydowej C T-T B 1. Pozycje 1185 i 1186 to, jak wynika z treści ich legend otokowych i opisu: „*j.w., ale bez obwódki na Av., a z obwódką na Rv.*”, wariacje kompozycyjno-interpunkcyjne wariantu awersu B T-T 1., podobnie zresztą jak następujące po nich i kończące spis pozycje 1187-1190, opisane z kolei jako: „*J.w., ale bez obwódki po obu stronach w napisie:*”. Podsumowując: wśród 11 pozycji ujętych w omawianym zestawieniu sześć z nich (1185-1190) to wariacje interpunkcyjne w obrębie wariantu B T-T 1., trzy reprezentują wariant 1.1. typu B T-T. (1180, 1181, 1183), dwie natomiast, wspomniane uprzednio 1182 i 1184, to odmiany hybrydowe, najprawdopodobniej typu C T-T C lub/oraz C T-T B. Wszystkie wymienione szóstaki należą do emisji Tomasza Tymfa – prof. Gumowski nie notuje bydgoskich emisji Andrzeja Tymfa mimo, iż potwierdzona powyżej znajomość szóstaków hybrydowych typu popiersiowego C mogłaby dać do tego asumpt.

* - „j.w.” stosowane nagminnie przez profesora Gumowskiego, wydaje się mieć zupełnie inne znaczenie niż przyjmuje się to obecnie, jeśli, oczywiście, nie są to błędy składu lub redakcji

opracowania. Dla mnie zjawisko to jest zbyt tajemnicze więc ograniczę się tylko do zasygnalizowania tego curiosum, nie próbując się dłużej nad nim pochylać (przyp.aut.).

** - Hutten Czapski Emeryk, *Catalogue de la Collection des Medailles et Monnaies Polonaises*. Graz 1957. Reedycja, tom IV, str. 364.

*** - Ibidem., tom I, str. 299.

- ❖ - w *Catalogue...* hrabiego Hutten-Czapskiego (Cz.) znajdujemy cztery szóstaki z 1662 roku pozwalające zakwalifikować się jako bezsprzecznie bydgoskie. Są to: numer katalogowy 2207 opisany jako *T-T, bez obwódek, & SVE* czyli wariant awersu B T-T 1.; następnie numer katalogowy 9826 z opisem: *T-T, obwódka na rv, & SVE* czyli także odmiana z wariantem awersu B T-T 1. ale tym razem z rewersem wyposażonym w obwódkę wewnętrzną; dalej numer katalogowy 2216 z legendą otokową awersu o zakończeniu ...L P i inicjałami A-T czyli szóstak z awersem wariantu 3. typu C A-T oraz numer katalogowy 2217 z zakończeniem legendy awersu literami ...R P i sygnaturą A-T a więc wariant awersu 1. również w obrębie typu C A-T. W indeksie zbioru Czapskiego wśród szóstaków z roku 1662* znajduje się jeszcze jedna moneta bydgoska oznaczona numerem katalogowym 2257 - ponieważ jednak jest to szóstak z roku 1664, w tym „towarzystwie” znalazł się zapewne przez pomyłkę. Reasumując: cztery pozycje katalogowe zawierające przedstawicieli trzech wariantów awersów – wariantu 1. w obrębie typu B T-T oraz wariantów 1. i 3. w obrębie typu C A-T.
- ❖ - czas na *Ilustrowany skorowidz...* Edmunda Kopickiego (Kop.) – tu jako bydgoskie przedstawione są, tak jak w opracowaniu M. Gumowskiego, wyłącznie emisje Tomasza Tymfa oznaczone inicjałami T-T i tak jak u wzorcowego autora zanotowane zostały wedle identycznych kryteriów podziału w czterech grupach klasyfikacyjnych w sposób następujący:

1650 - 1662 T-T bez obwódek /byd./

1651 - 1662 T-T obwódka przy popiersiu /byd./

1652 - 1662 T-T obwódka przy tarczach /byd./

1653 - 1662 T-T obwódki po obu stronach /byd./

Bezdiskusyjnie bydgoska jest jeszcze jedna pozycja katalogowa przypisana błędnie mennicy krakowskiej :

1662 - 1662 A-T <-Ś- z obwódkami /krak./

Dopasujmy powyższe pozycje katalogowe do proponowanej klasyfikacji – pozycja 1650 to wariant B T-T 1., pozycja 1651 to, wydawałoby się na pierwszy rzut oka, oczywisty wariant B T-T 1.1., ale

drugi rzut oka na szczęśliwie zamieszczoną w tablicach ilustrację tej monety zdradza jej przynależność do odmiany hybrydowej

C T-T B 1. i pozwala na prawidłową identyfikację nawet pomimo wyposażenia jej awersu w zupełnie niewłaściwe w tym przypadku popiersie zbliżone wyglądem do popiersia typu D. Kolejna pozycja katalogowa 1652, niestety, nie zilustrowana, to prawdopodobnie ponownie odmiana z awersem B T-T 1. na odwrociu wyposażona w obwódkę, natomiast pozycja katalogowa 1653 to potwierdzona ilustracją odmiana B T-T 1.1. także z obwódką wewnętrzną na rewersie. Pozornie krakowska pozycja katalogowa 1662 to jedyny przedstawiciel bydgoskich emisji szóstakowych Andrzeja Tymfa czyli wariant C A-T 1. – zaieszczona w tablicach ilustracja tej monety jest mało wyrazista i chociaż popiersie władcy wygląda raczej na popiersie typu F, to pozostałe elementy rysunku oraz brzmienie legend otokowych pozwalają na pewną identyfikację. W konkluzji – pięć pozycji katalogowych, a wśród nich przedstawiciele trzech wariantów awersów: B T-T 1., B T-T 1.1., C A-T 1. oraz odmiany hybrydowej C T-T B 1..

* - Ibidem., tom V, str. CXVII.

- ❖ - *Katalog monet polskich...* spółki autorskiej Kamiński-Kurpiewski (KK.) opierając się z kolei na *Catalogue...* hrabiego Hutten-Czapskiego zawiera trzy pozycje katalogowe opisujące bezsprzecznie szóstaki bydgoskie. Numer katalogowy 204 opisuje monetę z wariantem awersu B T-T 1., a przez dodanie w nawiasie słów „*istnieją również z obwódką wewnętrzną na rewersie*” obejmuje zbiorczo także jej odmiany uszczegółowione przez serie rewersowe, notabene tak sformułowany opis tej pozycji świadczy o prawidłowej interpretacji francuskiej treści notek opisujących w *Catalogue...* szóstaki Cz.2207 i Cz.9826 odpowiadające właśnie tej pozycji katalogowej. Kontynuując : numer katalogowy 213 (Cz.2216) to nośnik wariantu awersu C A-T 3., zaś numer 214 (Cz.2217) odpowiada wariantowi C A-T 1.. Identycznie jak Czapski autorzy omawianego katalogu nie notują żadnej z odmian hybrydowych szóstaków okresu przejściowego. W sumie : trzy pozycje katalogowe i trzy warianty awersów – B T-T 1., C A-T 3., C A-T 1..
- ❖ - *last but not least* pozycja o charakterze nieco bardziej inwentaryzacyjnym niż katalogowym czyli *Tczewski skarb monet srebrnych...* Ewy Kazimierczak (Kaz.). Jedyne bezbłędnie zidentyfikowane szóstaki bydgoskie rocznika 1662 w tym opracowaniu to emisje Tomasza Tymfa opisane pod numerami katalogowymi od 371 do 378 (8 szt.), przy czym siedem z nich, numery 371-377, odpowiadają pozycji Cz.2207 natomiast pozycja 378 (nr inw. 355) jest według autorki

tożsama z Cz.9826 oraz Gum.1185 – wszystkie pozycje mieszczą się w obrębie wariantu awersu B T-T 1. Znajdujące się w składzie tego znaleziska szóstaki bydgoskie Andrzeja Tymfa z roku 1662 ukryte są wśród szóstaków krakowskich i zajmują w zestawieniu pozycje oznaczone numerami od 33 do 58 – wśród nich pozycje 33-40 (8 szt.) są tożsame z Cz.2216 czyli są reprezentantami wariantu awersu C A-T 3., natomiast pozycje 41-58 (18 szt.) to odpowiedniki Cz.2217 i reprezentują odmiany interpunkcyjne wariantu awersu C A-T 1.. Trudne do identyfikacji, silnie wytarte pozycje 63-65 (3 szt.) noszą wszelkie cechy szóstaków B62 i z małym tylko prawdopodobieństwem popełnienia błędu możemy je tak zakwalifikować, bez precyzowania jednak ich odmian. Wliczając te niepewne ostatnie trzy pozycje, z pośród 408 szóstaków koronnych Jana II Kazimierza wchodzących w skład tczewskiego znaleziska zidentyfikowaliśmy aż 38 przedstawicieli emisji szóstaków B62, w tym: 9 reprezentujących odmiany z wariantem awersu B T-T 1., 8 – z wariantem C A-T 3., 18 – C A-T 1. oraz dopełniające liczbę wspomniane trzy niedostatecznie zachowane. W sumie – zaledwie trzy odmiany główne.

Nie próbując na razie formułować zbyt daleko idących wniosków ogólnych ograniczymy się tylko do konstatacji, iż z wszystkich przytoczonych, najbardziej kompetentnych z pośród ogólnie dostępnych opracowań, tylko zestawienie M.Gumowskiego i skorowidz wzorującego się na nim E.Kopickiego sygnalizują istnienie odmiany (Kopicki) lub być może odmian (Gumowski) hybrydowych okresu przejściowego*, w sposób zdecydowany wychodząc poza wachlarz powszechnie notowanych wariantów B T-T 1. i B T-T 1.1. Tomasza oraz C A-T 1. i C A-T 3. Andrzeja Tymfa. Dająca się łatwo zauważyć totalna nieobecność w literaturze przedmiotu odmian zawierających warianty awersów B T-T 2. oraz C A-T 2. czyni niniejsze opracowanie notującym je po raz pierwszy.

* - szóstaki hybrydowe okresu przejściowego znane są badaczom ukraińskim, którzy je notabene prawidłowo interpretują dokonując przy tym właściwej atrybucji (Ryc.137.) - patrz W.Szłapiński, S.Biełopolskij „*Monety koronne Jana Kazimierza, bite w mennicach zarządzanych przez Andrzeja i Tomasza Tymfów w latach 1662-1667*”. Lwów 2003 (przyp.aut.).

Pozostało nam jeszcze przedstawić odmiany z nie zilustrowanymi dotychczas w tekście wariantami awersu B T-T 1.1., B T-T 2., C A-T 2. oraz C A-T 3. a ogólny rys struktury produkcji szóstaków koronnych B62 będziemy mogli uznać za dokonany.

Ryc.142. Szóstak koronny B62 B T-T odmiany 1.1. Kop.1653. Źródło: Zbiór prywatny.

Ryc.143. Szóstak koronny B62 B T-T odmiany 2. Odmiana nienotowana. Źródło: Zbiór prywatny.

Ze względu na ogromną pracochłonność i niemałe koszty kwerendy, której rzetelne przeprowadzenie było konieczne do zebrania odpowiedniej ilości materiału badawczego, nie zawsze udawało się go zdobyć w najwyższej jakości, czasem też konieczne było poprzestanie poszukiwań w nie zawsze najkorzystniejszym momencie – z tego powodu pragnę przeprosić, że nie wszystkie przedstawione na ilustracjach monety są w wymarzonej formie zachowania, choć wszystkie, jak starałem się ukazać, spełniają kryterium wystarczającej czytelności.

Ryc.144. Szóstak koronny B62 C A-T odmiany 2. Odmiana nienotowana. Źródło: Zbiór prywatny.

Ryc.145. Szóstak koronny B62 C A-T odmiany 3. Cz.2216; KK.213. Źródło: Zbiór prywatny.

- * -

Piotr L.Czarnecki
Solec Kujawski
sierpień 2010.

PRZYPISY

DO ROZDZIAŁU IV

1. Quit z mennice poznańskiej IMP. podkomorzemu Krzysztophowi Żegoickiemu wydany.

Jan Kazimierz na Krasnem Krasieński, podskarbi koronny.

Oznajmiam, że IMPan Żegoicki, podkomorzy kaliski, starosta Babimoyski zastanowił był ze skarbem Rzpltej kontrakt na lat zupełnych trzy, licząc od 29 września 1660 roku, a kończyć się winien tegoż dnia 1663 roku.

Ponieważ JMP. Żegoicki po upływie półtora roku t. j. dni: 29 marca 1662 r. dobrowolnie ustąpił z pomienionej dzierżawy, zapłaciwszy przynależne dzierżawne za czas półtora roku 15.000 złp., upatrując większe dobro skarbu Rzpltej, gdy wszystkie mennice partykularne w jedną uniwersalną includowane będą, z tych powodów JMPana Żegoickiego z dalszej dzierżawy zwalniam i z rzetelnego sumy piętnastu tysięcy złp. wniesionych do skarbu kwituję po wieczne czasy, a dla lepszej wiary i pewności własną podpisuję ręką. Warszawa dnia 31 Martii 1662 anno.

(Podpisano) Jan Kazimierz na Krasnem Krasieński.

(Podpisano) Hijacent Branki, P. S. K (pisarz skarbu koronnego).

(Kraków, archiwum Komisji rządowej przychodów i skarbu, dział akt dawnych, Volumen 9. folio nienumerowane.

W.Kostrzębski, „Niektóre wiadomości o mennicach koronnych za Jana Kazimierza”, Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne nr 2 i 3, Kraków 1898).

2. Wypłaty rat dzierżawnych. (Notatka).

Puszczona w dzierżawę za kontraktem mennica poznańska IMP. Żegoickiemu na lat trzy licząc od 29 września 1660 r. za sumę roczną 10.000 złp. Pierwsza rata wypadała na dzień 29 września, lecz p. Żegoicki przekazem całą roczną sumę zapłacił. Druga rata półroczna w ilości 5000 złp. za czas od 29 września 1661 roku do 29 marca 1662 roku którą p. Gilli sekwestrowany przez ImPana Meszka, komisarza wojskowego zapłacił: gotowizną zł. 2992, resztę za p. Gilli wniósł p. Tymph, myncarz bydgoski. zł. 2008

Razem . zł. 5000

Nadal taż mennica puszczoną została w arendę szlachetnemu Andrzejowi Tymph na ćwierć roku licząc od 1 kwietnia do ostatniego dnia czerwca 1662 roku za sumę 2500 złp.

(Niema żadnego podpisu).

(Kraków, archiwum Komisji rządowej przychodów i skarbu, dział akt dawnych, Volumen 8 folio 245.

W.Kostrzębski, „Niektóre wiadomości o mennicach koronnych za Jana Kazimierza”, Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne nr 2 i 3, Kraków 1898).).

3. Rachunek generalny skarbowy z szlachetnym p. Andrzejem Tymphem, administratorem mennice koronnej ratione tak partikularnej jak i ordynaryjnej mennice Rzpltej.

a) Z mennice p o z n a ń s k i e j za kwartały dwa, które się poczynają od 1 października 1661, a kończą się ultima Martii 1662 zł. 5000.

b) Z tejże mennice za kwartał jeden, który się poczyna od 1 kwietnia, a kończy się 1 lipca 1662 podług deklaracji JWlmPana podskarbiego ratione pewnych szkód złp. 2500.

c) Za mennicę krakowską za trzy kwartały licząc od 1 października 1661 do dnia ostatniego czerwca 1662 r. złp. 9000.

d) Za mennicę generalną postanowioną w roku 1662, która się zaczyna od 1 lipca 1662, a kończy się tegoż dnia 1663 roku arendowaną za 54.000 złp.

Gdy jednak w Krakowie przez szesnaście niedziel mennica czynną nie była wskutek morowego powietrza, a bydowska siedm niedziel z przyczyny nietylko zarazy, ale i z mowy wojska, przeto skarb Rzpltej z tym rationem dopłaci 10.000 złp., czyli że arendarze wnieść winni tylko 44.000.

e) Za mennicę bydowską od 1 października 1660 r. do ostatniego dnia września 1661 czyli za rok jeden wnieść do skarbu winien złp. 12.000.

f) Z tejże mennicy za trzy kwartały, które się kończą 30 czerwca 1662 roku złp. 9000.

In summa tak z partykularnej jak i ordynaryjnej mennic powinien zapłacić skarbowi złp. 135.000. Sumę tę wypłacając ratami według kontraktu, to skarbowi, to innym wskazanym przez asygnacje skarbowe zupełnie zapłacił .

(Kraków, archiwum Komisji rządowej przychodów i skarbu, dział akt dawnych, Volumen 9 folio nienumerowane.

Źródło: W.Kostrzębski, „Niektóre wiadomości o mennicach koronnych za Jana Kazimierza”, Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne nr 2 i 3, Kraków 1898).

4. Kontrakt dzierżawny. *Podskarbi W. koronny Krasiński dla podniesienia dochodów skarbowych wyczerpanych przez wojnę ze Szwedami, uznaje wydzierżawić mennicę bydgoską p. Tomaszowi Tymph na lat dwa, zaczynając od 1 października 1660 roku aż do tegoż dnia i miesiąca 1662 r. z poręczeniem brata jego szlachetnego Andrzeja Tympha za sumę dzierżawną 24 tysiące czyli rocznie 12.000 złp., która będzie wypłacaną regularnie w ratach kwartalnych z góry po 3000 złp., zaczynając ratę pierwszą od 1 października 1660 i tak dalej aż do końca dzierżawy. Obowiązany jest niniejszym dzierżawca płacić bratu swemu jako superintendentowi od skarbu ustanowionego na wszystkie mennice złp. 375. Gdy zaś mennica pomieniona przez Szwedów została spustoszoną i ogołoconą z wszelkich instrumentów do bicia pieniędzy potrzebnych, przeto co wyda p. dzierżawca na odnowienie mennicy i zakupienie instrumentów, to żadnej pretensyi rościć nie będzie, tylko jeśli po expiracyi kontraktu utrzyma się inny więcej dający, wtedy od niego p. Tomasz Tymph otrzyma 3000 złp., a wszystkie tak instrumenta jako też utensylia zostają własnością skarbu, przy spisaniu dostatecznego Inwentarza. Gwardain przysięgły winien w pieniądzech wybić się mających, wagę i ligę przepisaną przez Komisję menniczną postanowioną w roku 1659 zachowywać.*

Dnia 2 lipca 1660 r.

(Podpisano) Tomasz Tymph.

Dalsze wydzierżawianie mennicy bydgoskiej (pisownia oryginalna W.K. – przyp.aut.) następowało wraz z mennicą krakowską jak to wykazują kontrakta już podane, a mianowicie kontrakt z braćmi Tymph na rok jeden licząc od dnia 1 lipca 1662 do dnia 30 czerwca 1663 r. za sumę dzierżawną 54.000 złp.:

5. Kontrakt zawarty przez podskarbiego Krasińskiego z Andrzejem Timphem na wydzierżawienie mennicy generalnej krakowskiej, licząc od dnia 1 lipca 1663 roku (w dok. zamiast: od dnia 1 lipca 1663 r. powinno być: od dnia 1 lipca 1662 do 30 czerwca 1663 – korekta autora notatki); za sumę 54.000 zł. rocznie. Wolno im było bić pieniądze złote, orty, szóstaki, potrójne, półtoraki i grosze, według wagi i ligi ordynacją menniczną z r. 1659 przepisaną w mennicach: krakowskiej, poznańskiej, bydgoskiej i lwowskiej lub tylko w jednej z nich lub dwóch, stosownie do uznania dzierżawców, z tem zastrzeżeniem ze strony podskarbiego, że więcej mennic w koronie otwartych nie będzie. Wydatki, które na restauracją mennicy bydgoskiej poniósł ostatni kontrahent, a które Skarb zobowiązał się mu zwrócić, potrącone będą z ostatniej raty dzierżawnej w ilości oznaczonej przez biegłych.

W Warszawie dnia 5 maja 1662 r.
(Podpisano) *Andreas Timph, General Munz.*

(Kraków, archiwum Komisji rządowej przychodów i skarbu, dział akt dawnych, Volumen 18, folio 41.

Źródło: W.Kostrzębski, „*Niektóre wiadomości o mennicach koronnych za Jana Kazimierza*”, Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne nr 2 i 3, Kraków 1898).

6. Porachowanie Skarbowe. Widzimy, że za kontraktem podskarbiowskim została wypuszczoną w arenę mennica lwowska, urodzonemu Amiureti na rok jeden licząc od 1 października 1660 r. do tegoż dnia i miesiąca 1661 roku za sumę dzierżawną 12.000 zł.

Sumę tę Amiureti wypłacił częściowo za asygnacjami skarbowymi. Kontrakt ten był przedłużony na kwartał jeden, t. j. do ostatniego grudnia. 1661 za sumę 3.500 zł. Z sumy tej dzierżawnej Amiureti zapłacił skarbowi 1.000 zł, resztę zaś 2.500 zł. przyznane mu zostało przez skarb na erekcyę mennicy i na instrumenta do tejże. Jeszcze raz kontrakt z Amuretim został przedłożony na pół roku od dnia 1 stycznia 1662 do 1 lipca 1662 r. za sumę 6.000 zł. Sumę tę Amureti wpłacił w ten sposób, że dał 4.000 zł z góry na Komisji lwowskiej, za asygnacyę skarbową wypłacił 1220 zł, resztę zaś 780 zł został winien.

(Kraków, archiwum Komisji rządowej przychodów i skarbu, dział akt dawnych, Volumen 8 folio 250.

Źródło: W.Kostrzębski, „*Niektóre wiadomości o mennicach koronnych za Jana Kazimierza*”, Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne nr 2 i 3, Kraków 1898).

Ślepowron, wzór herbu wg. K. Nisieckiego

- * -

KOMUNIKATY:

Spotkania członków PTN Oddziału w Gdańsku

- **Każdy pierwszy wtorek miesiąca** (oprócz miesięcy lipiec, sierpień)
zebranie odczytowe w Muzeum Miasta Gdyni godz. 17:00.

- **W każdą środę** na zapleczu Poczty Głównej w Gdyni spotkania
kolekcyjnerskie wymienne godz. 15:00 do 17:00.

- **W poniedziałki** Dom Filatelisty w Gdańsku godz. 15:00

Redakcja GZN nawiąże kontakt z osobą zainteresowaną prowadzeniem strony internetowej. Warunek: osoba taka powinna być członkiem Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego. Kontakt listowy lub telefoniczny na adres redakcji.

OGŁOSZENIA

Kupię wszelkiego rodzaju pamiątki związane z Gdynią: medale, żetony, znaczki metalowe firm gdyńskich, znaczki klubów sportowych, Gazety z okresu międzywojennego, książki, dokumenty związane z firmami gdyńskimi.

Ewentualne oferty proszę kierować na adres redakcji.

Kupię medale z wizerunkami numizmatyków polskich
Ewentualne oferty proszę kierować na adres redakcji.

LECH KOKOCIŃSKI

Z DZIEJÓW
MIESZCZAŃSKIEGO
TOWARZYSTWA
STRZELECKIEGO
WE LWOWIE

KRAKÓW-WARSZAWA 2010

Jak sam Autor pisze:

„...Przedmiotem poniższych rozważań jest przegląd materialnych pamiątek zachowanych do naszych czasów po tej „rycerskiej szkole” lwowskich mieszczan, które, chociaż głównie dotyczą ery nowożytnej, dają świadectwo patriotycznej tradycji bractwa, znajdującej swe reminiscencje w dziejach Lwowa w II Rzeczy-pospolitej...”

Książka bogato ilustrowana przedmiotami pochodzącymi ze znakomitej kolekcji Autora.